

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Foto: Hägerstad, juni 2007, © Kurt Adolfsson

Beverandeplan för Natura 2000-området Hägerstad SE0230189

Natura 2000

Natura 2000 är ett ekologiskt nätverk av värdefulla naturområden inom EU. Syftet är att hejda utrotningen av djur och växter samt att hindra att deras livsmiljöer förstörs. Utpekandet av Natura 2000-områden bygger på krav som finns i EU:s fågeldirektiv och art- och habitatdirektiv. Alla medlemsländer ska peka ut områden dels för fåglar som anges i EU:s fågeldirektiv, dels för naturtyper och arter som anges i art- och habitatdirektivet. Genom utpekandet åtar sig länderna att bevara de utpekade värdena i områdena långsiktigt. Natura 2000-nätverket är en av hörnstenarna i EU:s arbete för att bevara biologisk mångfald. I fågeldirektivet och habitatdirektivet listas 170 naturtyper och cirka 900 växt- och djurarter som särskilt värdefulla. 90 av naturtyperna och drygt 100 av djur- och växtarterna i habitatdirektivets bilaga 1 och 2 finns i Sverige. Därtill häckar i vårt land regelbundet cirka 60 av de fåglar som listas i bilaga 1 i fågeldirektivet.

Bevarandeplaner

För varje Natura 2000-område ska Länsstyrelsen ta fram en beskrivning. Detta görs i särskilda bevarandeplaner, men beskrivningen kan också ingå i en skötselplan om området även är naturreservat. I planen finns en beskrivning av området med bevarandesyfte och bevarandemål för de naturtyper och arter som ska bevaras, och det ska framgå hur skyddet kan bidra till en gynnsam bevarandestatus för naturtyperna och arterna. Även hot mot Natura 2000-området och behov av bevarandeåtgärder, till exempel skydd eller skötsel, ska beskrivas. Bevarandeplanen underlättar förvaltningen av området och tillståndsprövningar enligt miljöbalken genom att den ger viktig information om området till bland annat markägare, myndigheter, exploatörer och naturvårdsförvaltare.

Bevarandeplanen utarbetas och fastställs av Länsstyrelsen, som även är ytterst ansvarig för att målsättningen med området uppfylls. Det gäller även för de bevarandeåtgärder och den naturvårdsskötsel som kan krävas för att bevara värdena, i den mån markägare eller andra brukare inte har möjligheten eller skyldigheten via andra lagar eller avtal att göra detta (till exempel miljöersättningar). Bevarandeplanen revideras när ny kunskap tillkommer eller när förutsättningar ändras - den är ett "levande dokument". Det gör det möjligt för alla att bidra med ny kunskap och synpunkter genom att kontakta Länsstyrelsen.

I bevarandeplanen redovisas gränser, naturtyper och arter enligt bästa tillgängliga kunskap. I de fall där ny kunskap har tillkommit, har Länsstyrelsen för avsikt att föreslå dessa ändringar till regeringen när nästa tillfälle ges. Framtida naturvårdsarbete kan komma att leda till ytterligare ny kunskap som i sin tur kan leda till behov av justeringar av Natura 2000-områdets gränser, naturtyper eller arter. Vid förvaltning och tillståndsprövning är det viktigt att utgå från de befintliga värdena, inte bara de regeringsgodkända, varför det är av vikt att bevarandeplanen redovisar dessa, även om de inte har hunnit bli regeringsgodkända ännu.

Bevarandeplanen är inte ett juridiskt bindande dokument. För formell reglering av till exempel skydd eller skötsel kan andra beslut behövas, till exempel skyddsbeslut för naturreservat. Reglerna enligt eventuella skyddsbeslut gäller parallellt med den tillståndsplikt som gäller i Natura 2000-områden.

Tillståndsplikt och samråd

För att inte skada naturvärden krävs tillstånd för verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön eller utpekade arter i ett Natura 2000-område. Det kan även gälla åtgärder utanför Natura 2000-området, om de kan påverka miljön eller utpekade arter i området. Det är påverkan på de naturmiljöer och/eller arter som skyddas i området som är grunden för prövningen oavsett var källan till störningen ligger geografiskt. Detta regleras i miljöbalken (7 kap. 27–29 §§). Tillståndskravet aktualiseras när en verksamhet eller åtgärd kan påverka miljön i ett Natura 2000-område på ett betydande sätt, det vill säga när det finns risk för skada.

Då det kan vara svårt att avgöra vilka åtgärder som kan påverka naturvärdena i Natura 2000-området behöver man samråda med Länsstyrelsen före genomförandet. Vid skogsbruksåtgärder hålls dock samråd med Skogsstyrelsen istället. Mer information finns hos Länsstyrelsen, läs på webben (lansstyrelsen.se/ostergotland) eller kontakta en handläggare (växel: 010-223 50 00).

För verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för naturvårdsskötsel och naturvårdsförvaltning av ett Natura 2000-område, i syfte att långsiktigt bevara de naturtyper och/eller arter som skyddas, krävs inte tillstånd.

Innehåll

Området, Hägerstad	5
9070 – Trädklädd betesmark.....	10
1084 – Läderbagge, <i>Osmoderma eremita</i>	11
Dokumentation	13
Kartor	14
Bilaga 1: Rödlistade arter	20

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Bevarandeplan för Natura 2000 - området SE0230189 Hägerstad

Kommun: Åtvidaberg

Områdets totala areal: 6,2 hektar

Markägarförhållande: Privat

Bevarandeplanen fastställd av Länsstyrelsen: 2018-06-11

Regeringsbeslut, historik:

Regeringen föreslår att området är av gemenskapsintresse (pSCI): 1998-01

Fastställts som ett område av gemenskapsintresse (SCI): 2005-01

Regeringen förklarar området som ett särskilt bevarandeområde (SAC): 2011-03

Naturtyper och arter som ska bevaras i området:

9070 – Trädklädd betesmark

1084 – *Läderbagge, *Osmoderma eremita*

*) = Prioriterad art eller naturtyp i EU:s Natura 2000-bevarandearbete

Området

Bevarandesyfte

Det överordnade bevarandesyftet för Natura 2000-nätverket är att bidra till bevarandet av biologisk mångfald genom att bibehålla eller återskapa gynnsam bevarandestatus för de naturtyper och arter som omfattas av EU:s fågeldirektiv eller art- och habitatdirektiv. För det enskilda Natura 2000-området är det överordnade syftet att bevara eller återställa ett gynnsamt tillstånd för de naturtyper och arter som förekommer i området, i Hägerstad är trädklädd betesmark (9070) och läderbagge utpekade.

Prioriterade bevarandevärden:

Syftet med Natura 2000-området Hägerstad är att bevara och vidareutveckla naturvärden knutna till ingående naturtyp och art enligt art- och habitatdirektivet. Trädklädd betesmark (9070) är prioriterad i Hägerstad samt värden knutna till gamla träd med håligheter.

Motivering:

Området är en välbevarad slottspark med ett 30-tal hålekar, samt flera andra grova träd av andra lövträd. Dessa grova träd hyser arter i olika organismgrupper såsom insekter och lavar.

Prioriterade åtgärder:

Prioriterad bevarandeåtgärd i Hägerstad är att få igång ett kontinuerligt bete av hela området. När betet återupptagits ska området betas årligen och igenväxning röjas vid behov.

Beskrivning av området

Hägerstad är beläget i sydöstra delen av Östergötland, cirka en mil öster om Åtvidaberg och cirka två kilometer söder om Hannäs kyrka. Landskapet är kuperat med isälvsavlagringar och åsformationer, vilket ger Natura 2000-området en till stor del torr mark. Området är även naturreservat och det består av en ekhage intill Hägerstad slott. Förutom ett femtiotal grova ekar finns här gott om halvgrova, senvuxna ekar samt yngre ekar. Här finns även inslag av flera andra trädslag, bland annat tall (varav flertalet är gamla), björk, asp, körsbär, oxel och lönn. Buskar av hassel, nypon och en finns också. Hägerstad har en lång strandkant utmed sjön Vindommen.

Vid olika inventeringar har man hittat en lång rad med sällsynta organismer knutna till kontinuiteten av gamla träd. Bland lavar kan nämnas gammelekslav (*Lecanographa amylacea*, rödlistekategori VU), ekpricklav (*Inoderma byssaceum*, VU) och skuggorangelav (*Caloplaca lucifuga*, NT). Här har påträffats flertalet rödlistade arter ur den lägre faunan, till exempel svart guldbagge (*Gnorimus variabilis*, EN) och Natura 2000-arten läderbagge (*Osmoderma eremita*, NT). I kommunens naturvårdsprogram omnämns talticka (*Phellinus pini*, NT). Mer fullständiga artlistor finns bland annat i skötselplanen för naturreservatet. I bilaga 1 finns en tabell över rödlistade arter rapporterade på Artportalen 1992–2016.

Medan naturvärdena kopplade till träden är mycket höga är fältskiktet relativt fattigt på hävdgynnade kärlväxter. Det finns dock mindre inslag av bland annat bockrot, gullviva och smörbollar.

Utmed åsen i ekhagen finns ett gravfält bestående av minst 55 fornlämningar. Dessa består av 26 högar, 24 stensättningar och 5 treuddar. Uppe på krönet av åsen finns dessutom en domarring och ytterligare en stensättning. Områdets sydöstra del består av en ö, Gravholmen, som är förbunden med fastlandet genom en bro. På Gravholmen finns en sentida gravplats för familjen Beyer.

Vad kan påverka området negativt

Gemensamma faktorer som påverkar trädklädd betesmark (9070) och läderbagge:

- Utebliven eller olämplig skötsel av hävdade objekt (på grund av ändrad markanvändning, nedläggning av jordbruk m.m.).
- Utebliven röjning av igenväxningsvegetation och minskat eller upphört bete leder på sikt till igenväxning av buskar och träd och utarmning av den hävdgynnade och ljuskrävande floran och faunan.
- Alltför kraftig röjning av buskar och träd så att organismer som är beroende av dessa strukturer missgynnas.
- Överbete. Alltför intensivt betestryck påverkar området negativt.
- Skötsel som avlägsnar småbiotoper, kantzoner och mosaikmiljöer och skapar skarpa gränser mellan olika markslag påverkar området negativt.
- Spridning av gödsel i området påverkar floran negativt.
- Tillskottsutfodring av betesdjuren ger indirekt näringstillförsel till marken och missgynnar den konkurrenssvaga floran.
- Användning av avmaskningsmedel som innehåller avermectin är negativ för den dynglevande insektsfaunan.
- Bristande träd- och buskföryngring hotar på sikt kontinuiteten av dessa strukturer i området.
- Markexploatering och annan markanvändningsförändring i objektet eller i angränsande områden, exempelvis dikning, byggnationer och täktverksamhet.
- Skogsplantering i hagmarker.
- Avverkningar annat än i naturvårdssyfte.
- Markberedning och plantering.
- Virkestransporter eller körning med andra tyngre fordon kan skada för området viktiga markförhållanden, samt leda till förändrad hydrologi.
- Ökat graninslag i lövträdsbärande hagmarker.
- Ett stort antal av de träd där läderbagge förekommer hotas genom konkurrens från yngre lövträd och gran. Många lämpliga ekar har dött under senare decennier på grund av överväxning och utskuggning. Bristande eller upphörd hävd är ett hot mot arten.
- Avverkning och bortstädning av hålträd i parker och alléer är ett annat starkt hot mot läderbagge. Denna typ av träd förekom tidigare i stor utsträckning ute i det öppna kulturbeteslandskapet, en miljö som decimerats kraftigt p.g.a. ändrad markanvändning. Därför kan parker och alléer i framtiden bli allt viktigare biotoper för artens överlevnad.
- På många läderbaggelokaler är kontinuiteten av jätteträd bruten, vilket innebär att ersättningsträd saknas när den äldre generationens träd dör.
- Fragmentering i kombination med små delpopulationer. På små lokaler löper läderbaggspopulationerna risk att dö ut genom slumpmässiga händelser, även om antalet lämpliga träd skulle hållas konstant. Då många lokaler numera ligger långt från varandra är sannolikheten för återkolonisation liten eller obefintlig om populationen en gång försvunnit.

Områdets bevarandeåtgärder

Tabell 1: En generell sammanställning av bevarandeåtgärder omnämnda i den aktuella bevarandeplanen.

Bevarandeåtgärd	När	Var	Prioritet
Bete	Återinförs snarast, sedan årligen	Hela Natura 2000-området	1
Koll av staket	Snarast	Hela Natura 2000-området	1
Röjning av igenväxning	Snarast sedan vid behov	Hela Natura 2000-området	1
Röjning av igenväxning på forn- och kulturlämningar	Snarast sedan vid behov	Forn- och kulturlämningar	1
Frihuggning av spärrgreniga ekar och lindar	Snarast sedan vid behov	Hela Natura 2000-området	2

Rekrytering av ersättningsträd	Löpande	Hela Natura 2000-området	2
Skapande av mindre markblottor	Vid behov	Nordvästra åsslutningarna mot vägen	3

Reglering av skydd och skötsel:

Skydd och skötsel är reglerat i naturreservatets skötselplan (Hägerstad slotts ekhages naturreservat, 2001) och beslut (fastställt 2002-04-26). Skötselplanen anger generellt åtgärder som gynnar eller bibehåller naturvärdena som Natura 2000-området syftar till att bevara.

Eftersom skogsbruksåtgärder är förbjudna enligt reservatsbeslutet så bör det inte bli aktuellt med samråd med Länsstyrelsen angående skogsbruksåtgärder inom Natura 2000-området. Eventuellt kan andra åtgärder, som anläggning för friluftsliv eller åtgärder vid anläggning kräva samråd om åtgärderna riskerar att skada utpekade naturvärden i Natura 2000.

För åtgärder (som påverkar naturmiljön negativt inom området) utanför Hägerstad eller i direkt anslutning till Hägerstad, gäller inte naturreservatsföreskrifterna. Då träder Natura 2000-lagstiftningen in. Verksamheter som påverkar naturmiljön negativt inom Natura 2000-områden kräver samråd med Länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § MB. Vid samråd som rör skogsbruksåtgärder i skog kontaktas Skogsstyrelsen.

Enligt 12 kap. 8 § MB (miljöbalken) är brukaren skyldig att ta hänsyn till natur- och kulturvärden vid all markanvändning i jordbruket. De allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. MB förtydligas i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 1999:119) om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket. Enligt förordningen (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket får jordbruksmark tas ur produktion först efter anmälan till Länsstyrelsen, som då har möjlighet att förbjuda en ändrad markanvändning.

Ingen ytterligare reglering av skydd och skötsel bedöms nödvändig för att uppnå bevarandemålen inom reservatsdelen (det är viktigt att bete kommer igång snarast). Skötselplanen för reservatet (fastställt 2001) anger generellt åtgärder som stämmer väl överens med bevarandemålen. En översyn av skötselplanen bör ske senast 2030. I samband med detta kan skötselplan och bevarandeplan med fördel slås samman, så att skötselplanen även innehåller de obligatoriska delarna för en bevarandeplan.

Trädklädd betesmark kan skötas med medel från EU:s miljöstöd. Miljöstödsreglerna uppdateras vart 5 år och kan i enstaka fall ha krav som står i motsättning till Natura 2000-kraven. Natura 2000-naturtypen måste dock skötas i syfte att målen med Natura 2000-området uppnås. Detta är troligen inget problem i dagsläget (2018), men bör följas upp vid nya stödperioder och regeländringar, samt vid byte av markägare och arrendator. I Natura 2000-området Hägerstad finns för tillfället ingen miljöersättningsansökan (2017). Hela området ligger inom naturreservatet Hägerstad slotts ekhage, varför skydd kommer att vara reglerad i tillräcklig omfattning.

Markavvattning är åtgärder som utförs för att avvattna mark, för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att skydda mot vatten om åtgärderna syftar till att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål. Markavvattning kräver alltid tillstånd (11 kap. 13 § MB). I Östergötland är det dessutom förbjudet att avvattna mark vilket medför att man även behöver söka en dispens från det generella markavvattningsförbudet. Ansökan om dispens och tillstånd till markavvattning prövas i normalfallet av Länsstyrelsen.

Strandskyddets syfte är att bevara allmänhetens tillgänglighet samt växt- och djurlivet vid stränderna. Strandskyddet gäller vid hav, sjöar och vattendrag enligt 7 kap. 13 § i MB. Det generella strandskyddet omfattar land och vattenområden 100 meter från strandlinjen vid normalt vattenstånd. I Östergötland är strandskyddet utökat på vissa platser. För Hägerstad gäller ett strandskydd på 100 meter. Det är inte tillåtet att göra något som försämrar livsvillkoren för växter och djur eller begränsar allmänhetens tillträde till det strandskyddade området.

Under vissa förutsättningar och i vissa fall kan dispens ges för en åtgärd som strider mot förbudet i strandskyddslagstiftningen.

Bevarandeplanen beskriver inte områdets forn- och kulturlämningar, utan dessa ingår i skötselplanen för naturreservatet. Alla fornlämningar skyddas enligt kulturmiljölagen (1988:950). Enligt 2 kap. 6 § kulturmiljölagen är det förbjudet att utan tillstånd "rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning". Hänsyn till forn- och kulturlämningar ska därmed tas vid åtgärder som görs för att bevara naturvärdena kopplade till Natura 2000.

Läderbaggen ingår i art- och habitatdirektivets bilaga 2 och vilt levande exemplar av arten läderbagge är fredade enligt stycke 1 - 4, 4 § Artskyddsförordningen (2007:845). Detta innebär att det är förbjudet att avsiktligt störa, skada, fånga eller döda arten, eller avsiktligt förstöra eller skada bo- och viloplatser. Det innebär alltså att flertalet av alla hålträd inom spridningsavstånd även utanför Natura 2000-området redan idag är skyddade.

Bevarandeåtgärder:

För mer ingående och specifika bevarandeåtgärder se skötselplanen för Hägerstad slotts ekhages naturreservat. Nedan finns de övergripande åtgärderna som behövs i området.

Områdets hävdhistoria är vägledande för den fortsatta skötseln. För att betes- och ängsmarkernas naturvärden ska bevaras behöver markerna regelbundet vara välhävdade så att ingen skadlig förnaansamling bildas, eftersom det missgynnar småväxta arter och försvårar frögroning. Naturtypen trädklädd betesmark sköts oftast med beteshävd, men även slåtter, med efterbete, kan tillämpas.

Området har varit obetat i 1,5 år på grund av byte av markägare och arrendator. Betet planeras att tas upp snarast med ny djurhållare, men innan djuren kan släppas på behöver området röjas på igenväxning och staketet behöver ses över.

All stående död ved samt grövre trädgrenar och stammar som faller till marken ska lämnas kvar inom Natura 2000-området. Om de faller på ett ur brukningsmässigt dåligt ställe, på fornlämningar eller försvårar betesmöjligheten för djuren på delar med artrik flora kan de flyttas till annan del av hagarna.

Föryngringen i området är mycket liten, men de yngre ädellövträd som växer upp ska oftast sparas. Dessutom behövs åtgärder för att främja etablering av nya (ädel)lövträd i området. Eventuellt skulle mulmholkar och veteranisering av yngre träd bli aktuellt för att fylla glappen i tid och rum. Då området är ganska litet är omgivande hagmarker viktiga då dessa har viktiga efterträdare till jättekarna i Hägerstad. Det är därför viktigt att spara dessa hagmarker för att säkerställa ett bra bevarandetillstånd för både trädklädd betesmark och läderbagge.

Vid restaurerings-/röjningsinsatser lämnas 20 % av grenar, ris och stockar för att tillgodose en viss mängd död ved. Dessa lämnas förslagsvis i några högar i solexponerade lägen. Om möjligt kan även högstubbar skapas, passande träd hamlas och att ringbarkning tillämpas istället för avverkning av vissa träd.

Buskar av olika slag, främst blommande arter, är viktiga att spara, så länge som de inte täcker stora ytor och bildar stora snår eller täcker fornlämningar. Mindre snår ger skydd, bo- och födosöksplatser för många djur och underlättar för lövträd, bland annat ek, att gro och växa till sig utan att bli avbetad.

I området finns flertalet bevarandevärda bin, bl.a. småfibblebi, vialsandbi, långhornsbi och trätapetserarbi, samt ÅGP-arterna märengelsandbi och fransgökbi. För att gynna dessa och andra bin i området kan mindre markblottor i de nordvästra åsslutningarna ner mot vägen skapas.

Skadlig förnaansamling och antropogen (=männskligt tillförd) näringstillförsel (inklusive tillskottsutfodring av betesdjur) får inte förekomma annat än i mycket begränsad utsträckning. Igenväxning behöver hållas efter kontinuerligt genom röjning. Även kulturhistoriska spår, stensättningar, stenmurar, rösen med mera ska hållas öppna och fria från träd och buskar.

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

Bevarandestatus beskriver läget för naturtypen och arten i landet som helhet, medan *bevarandetillståndet* beskriver aktuellt läge inom Natura 2000-området. Dessa beskrivs närmare under respektive naturtyp och art längre fram i planen. Här redovisas en sammanställning av bevarandetillståndet inom området.

Tabell 2: Naturtypsareal och förekomst av Natura 2000-arter (ej fåglar) inom Natura 2000-området. *) = Prioriterad art eller naturtyp i EU:s Natura 2000-bevarandearbete. Prioriteringen kan skilja sig från prioriteringen i det specifika området.

Naturtyp/art	Hektar/Förekomst	Bevarandetillstånd	Sida
9070 - Trädklädd betesmark	5,8	Dåligt	10
1084 - *Läderbagge (<i>Osmoderma eremita</i>)	X	Otillfredsställande	11
Annan naturtyp	0,4		
Total areal	6,2		

Uppföljning

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs. Uppföljningen ska ske enligt de manualer för skyddade områden som har tagits fram av Naturvårdsverket samt Havs- och vattenmyndigheten. Mätbara mål, så kallade målindikatorer, ska registreras i databasen SkötselDOS. Dessa målindikatorer följs sedan upp. Målsättningen är att kunna se om de bevarandemål som satts upp i bevarandeplaner och skötselplaner uppfylls, att skötseln fungerar och att Natura 2000-naturtyperna och arterna har gynnsamt tillstånd.

Uppföljning av skötseln, som är en viktig del i bevarandemålen, kommer delvis att kontrolleras via den ordinarie kontrollverksamheten för miljöersättningsåtaganden, men bör även följas upp för länets samtliga områden med hävdbehov genom regelbundna analyser för att se vilka områden som ingår i jordbruksblock med miljöersättning.

9070 – Trädklädd betesmark

Arealen 5,8 ha är fastställd i regeringsbeslut

Beskrivning

Trädklädda betesmarker är en naturtyp som kan delas in i två undergrupper: hagmarker med ett glest trädskikt av främst ek eller björk, samt skogsbete (betad skog) där barrträd ofta är dominerande. Gemensamt för dem är en lång trädkontinuitet och att marken har nyttjats till bete. De trädklädda hagmarkerna kan även ha en historia av slätterhävud. De trädklädda betesmarkerna i Hägerstad tillhör undergruppen hagmarker.

Det är viktigt att trädkontinuiteten inte bryts eller att beteshävden upphör. Krontäckningen ska för naturtypen generellt ligga över 30 %, men i skogsbeten och betade lundmiljöer är den ofta högre. Till trädklädda betesmarker är en mängd arter från olika organismgrupper knutna, främst hävdgynnade kärlväxter, svampar, lavar och insekter. Vidkroniga träd är hemvist för flera karaktärsarter av främst insekter, lavar, och mossor som måste ha ljus och värme. Fältskiktet behöver också ljus för att inte grässvålen ska luckras upp och karaktärsarterna utkonkurreras av skuggtåliga arter. Även grov död ved, främst i form av torrträd och hålträd, men även enskilda lågor i olika nedbrytningsstadier är värdefulla substrat för vedlevande insekter och epifyter. I de fall betad skog finns på kalkmark har den ofta en rik marksvampflora som är hävdgynnad. I naturtypen finns vanligen blommande buskar till exempel hagtorn, slån och nypon som är en viktig miljö för många fjärilar och andra insekter.

Bevarandemål

Arealen av trädklädda betesmarker (9070) ska totalt vara minst 5,8 hektar i Natura 2000-området Hägerstad. Det ska finnas ett individ- och artrikt bestånd av typiska och karakteristiska kärlväxter (till exempel ängsvädd, blåsuga och darrgräs) och lavar.

Krontäckningen i hagmarken ska variera mellan glest till halvsluten. Trädskiktet ska vara olikåldrigt och flerskiktat samt att ädellövträd ska dominera naturtypen. Andra viktiga trädarter som tillsammans ska utgöra ett måttligt till påtagligt inslag i betesmarken är tall, björk, asp, vildapel, rönn, sälk och al. Det ska finnas tämligen allmän förekomst av grov och solbelyst död ved till exempel torrträd, hålträd, liggande stockar, även enstaka rishögar är positivt och kan sparas. Det ska även finnas ett artrikt buskskikt med minst ett måttligt inslag av hassel och rosenväxter. Förekomsten av äldre träd och buskar ska vara allmän till riklig och det ska finnas en föröngning av ovan nämnda arter. Artsammansättningen ska vara naturlig.

Skadlig förnaansamling, igenväxning och antropogen näringstillförsel (inklusive tillskottsutfodring av betesdjur) får inte förekomma annat än i mycket begränsad utsträckning.

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

Mindre jordbruksföretag slås ihop eller läggs ned och urbaniseringen fortsätter vilket gör att mindre eller svårbrukade marker som ofta hyser den största mångfalden tas ur bruk och växer eller planteras igen med skog. Eftersom gräsmarker minskar i utbredning har också flertalet av gräsmarksnaturtyperna och deras typiska arter en fortgående negativ utveckling. För naturtypen trädklädd betesmark (9070) är förekomstarealen i boreal region idag 67 600 hektar och bevarandestatusen är dålig. För att uppnå en gynnsam bevarandestatus i samma region har ArtDatabanken (2013) uppskattat att det behövs minst 300 000 hektar av naturtypen.

Naturtypen (9070) i Hägerstad har inte betats på ungefär 1,5 år då markägare har bytts och ingen ny arrendator ännu hittats. Området måste röjas på igenväxning, samt behöver staketet ses över innan djur kan släppas på i området. Då inget bete bedrivs för tillfället och ingen klarlagd plan finns anses bevarandetillståndet som dåligt. Men kommer betet igång och igenväxning röjs kommer tillståndet snabbt bli bättre.

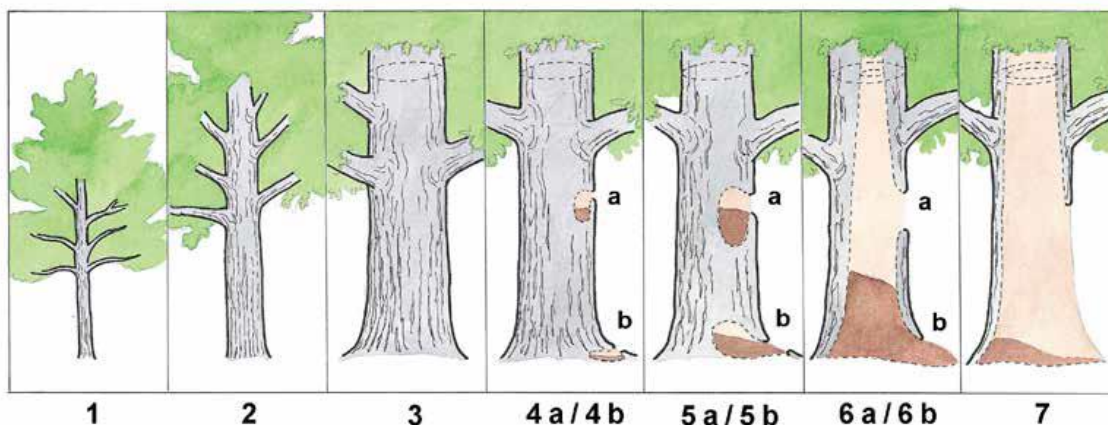
1084 – Läderbagge, *Osmoderma eremita*

Artens förekomst i området är fastställd i regeringsbeslut

Beskrivning

Läderbaggen är knuten till äldre ihåliga lövträd med stora mängder mulm. I Sverige förekommer den främst i ek, men även i ask, lind, bok, klibbal och andra träd som blir ihåliga. God solexponering påverkar mikroklimatet inne i hålträden positivt. Läderbaggen föredrar träd som står fristående eller halvöppet och det är sällan man ser arten i helt slutna bestånd.

Larven lever inne i stamhåligheter i mulm, där de gnager på den omgivande fastare (brunrötade) döda veden. Läderbaggen lever därför nästan uteslutande i träd som är över 200 år gamla d.v.s. klass 4 och uppåt (se figur 1 för klassindelning). Troligen är klass fem till sex viktigast för arten eftersom träden då innehåller mest mulm. Arten kan stanna mycket länge i samma träd, vilket gör att stora mängder av de karaktäristiska exkrementerna efter hand ansamlas inuti träden. Larven lever och utvecklas inuti trädet under tre till fyra år. Den vuxna skalbaggen kläcks i juli månad och lever sedan i två till fem veckor i och på trädet, för att fortplanta sig och sedan dö. Läderbaggen blir upp till tre centimeter stor, är vackert brunglänsande och har en doft som påminner om aprikos. Arten är idag sällsynt i hela Europa. I Sverige har den sina starkare fästen i Östergötland, östra Småland och Blekinge. Den har mycket höga krav på sin livsmiljö och är därför en viktig indikator på värdefull natur - finns läderbaggen finns också en mängd andra hotade insekter, lavar och svampar.

Figur 1: Stadiindelning av hålträd enligt Jansson och Antonsson (1995). Varje klass motsvarar 50–100 år och stadium tre representerar ett träd som är cirka 100–150 år.

Arten gynnas av betesdrift och plockhuggning eller motsvarande ingrepp som håller trädskiktet glest och luckigt, med god möjlighet för ljuskrävande träd som ek att utveckla mulmträd och att föryngra sig. Det har visat sig att läderbaggen kan leva kvar i många år efter det att en lokal blivit för liten och träden för få för att garantera artens långsiktiga överlevnad.

Läderbaggen har begränsad spridningsbenägenhet och de flesta individer stannar under hela sin livstid i det träd där de kläckts. Endast 15 % av individerna lämnar trädet där de kläcktes i och flertalet sprider sig då till träd inom 50 till 100 meter. Den längsta kända förflyttningen av läderbaggen är 500 meter, modellberäkningar uppskattar att cirka 5 % borde kunna sprida sig längre än 300 meter och mindre än 1 % längre än 1 kilometer. Om det är långa avstånd mellan lämpliga hålträd får isoleringseffekten stor betydelse för artens förekomstmönster.

Sammanfattningsvis kan sägas att läderbaggen är en dokumenterat god signalart (lätt att känna igen och finna) för ihålliga ädellövträd med en hög artrikedom.

Bevarandemål

För att det ska finnas goda förutsättningar för läderbaggen inom Natura 2000-området Hägerstad behöver det finnas minst 20 mulmträd i klass fem till sex samt 160 hålträd inom lämpligt spridningsavstånd (högst 300 meter mellan hålträden) på en areal av minst 57 hektar.

Målet är att livsmiljön ska utgöras av trädklädd betesmark (9070) eller motsvarande miljö där krontäckningen ska variera mellan glest till halvsluten. Trädsiktet behöver vara olikåldrigt och flerskiktat samt domineras av ädellöv, främst ek. Det ska finnas tämligen allmänt med grov och solbelyst död ved till exempel torrträd, hålträd, mulmträd. Redan gamla träd och död ved ska stå kvar, förekomsten av äldre träd (hålträd) ska utgöra ett måttligt inslag.

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

Läderbaggen förekommer från Skåne till Uppland och Västmanland. Sverige härbärgerar en avsevärd del av den samlade västeuropeiska populationen. De flesta fyndplatserna ligger i sydöstra Sverige. Arten är påträffad på cirka 430 lokaler (platser) under sen tid, men på många av dessa är populationerna mycket individfattiga och arten finns bara kvar i ett eller ett par träd. Ungefär 1/3 av dessa lokaler är det endast exkrementer och rester av djur påträffade.

Antalet grova exponerade hålträd, ofta i gamla naturbetesmarker, parker och alléer, har minskat kontinuerligt. På många platser finns ett hundraårigt glapp i åldersfördelningen av lämpliga träd, vilket gör att framtiden kan te sig ganska dyster för arten. Utan biotopvårdande åtgärder kommer många av de mindre populationerna med all sannolikhet att försvinna.

Målsättningen för åtgärdsprogrammet för läderbagge är livskraftiga populationer med god konnektivitet (fria spridningsvägar/"gröna korridorer"), spridda över artens naturliga utbredningsområde. Detta innebär att arten bör bebo minst 500 träd i kontinental region och minst 2 000 träd i boreal region för en gynnsam bevarandestatus.

Natura 2000-området Hägerstad kommer med säkerhet kunna ha minst 20 hålekar av god kvalitet (det vill säga mulmträd klass 5–6 i solbelyst läge) inom de närmaste 50 till 100 åren. Däremot hyser Natura 2000-området med omgivande marker inom spridningsavstånd långt ifrån tillräckligt många hålträd (minst 160 stycken klass 4–7) för att bevara långsiktigt livskraftiga bestånd av de känsligaste vedlevande insekterna.

Bevarandetillståndet för läderbaggen får dock anses som otillfredsställande i Natura 2000-området Hägerstad eftersom området inte betas, samt att omgivande mark inte hyser tillräckligt många hålträd för att populationen ska räknas som stabil i området.

Kartor

Kartor som visar områdets läge, yttergränser, naturtypernas utbredning, kända forn- och kulturlämningar, samt äldre ekonomiska kartor finns sist i planen.

Dokumentation

Webbsidor/databaser:

Artportalen, <https://www.artportalen.se>, (2018-05-23).

Länsstyrelsen Östergötland, <http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland>, (2018-05-23).

Naturvårdsverket, <http://www.naturvardsverket.se/>, (2018-05-23).

Skyddad natur, <http://skyddadnatur.naturvardsverket.se/>, (2018-05-23).

Skogsstyrelsen, <https://skogskartan.skogsstyrelsen.se/skogskartan/>, (2018-05-23).

Ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA), <http://www.jordbruksverket.se/>, (2018-05-23).

Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, (2018-05-23).

Dokument:

Naturvårdsverkets vägledningsdokument för habitat och ArtDatabankens vägledningar för arter.

Wenche Eide (red.), Arter och naturtyper i habitatdirektivet - bevarandestatus i Sverige 2013, ArtDatabanken SLU, Uppsala, 2014.

Bevarandeplan för Hägerstad Natura 2000-område, fastställd 2005-08-15.

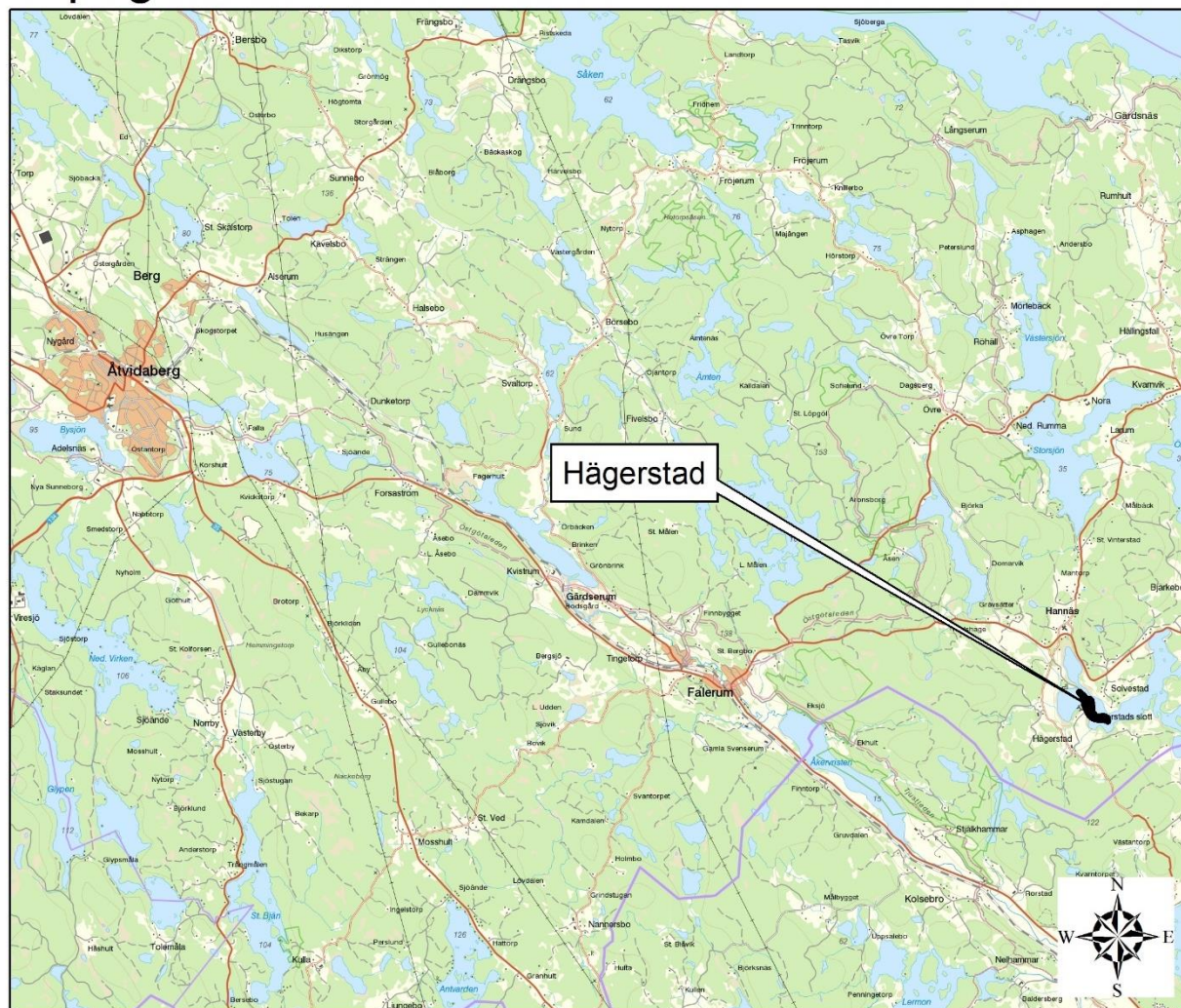
Skötselplan för Hägerstad slotts ekhages naturreservat, fastställd 2001.

Beslut om bildande av Hägerstad slotts ekhages naturreservat, 2002-04-26.

Bilagor:

Bilaga 1: Rödlistade arter

Topografisk karta

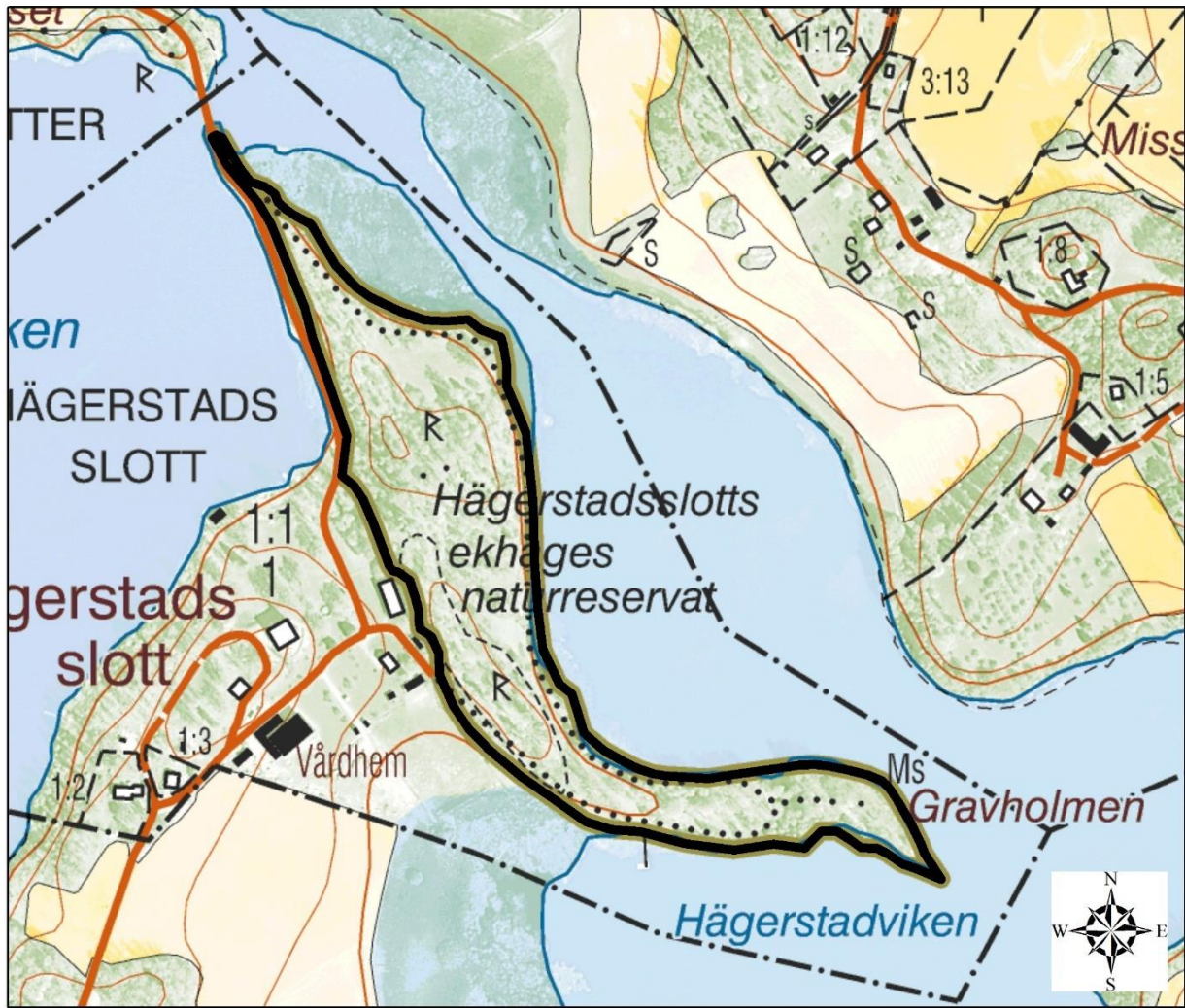
©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan

0 1 2 4 6 8 10
Kilometer

 Natura 2000-området

Översiktskartan visar att området ligger öster om Falerum, Åtvidabergs kommun.

Ekonomisk karta

©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan

0 50 100 200 300 400
Meter

 Natura 2000-området

Fastighetskartan visar yttergränserna för området.

Natura 2000-områdets avgränsningar och N2000-naturtypernas utbredning

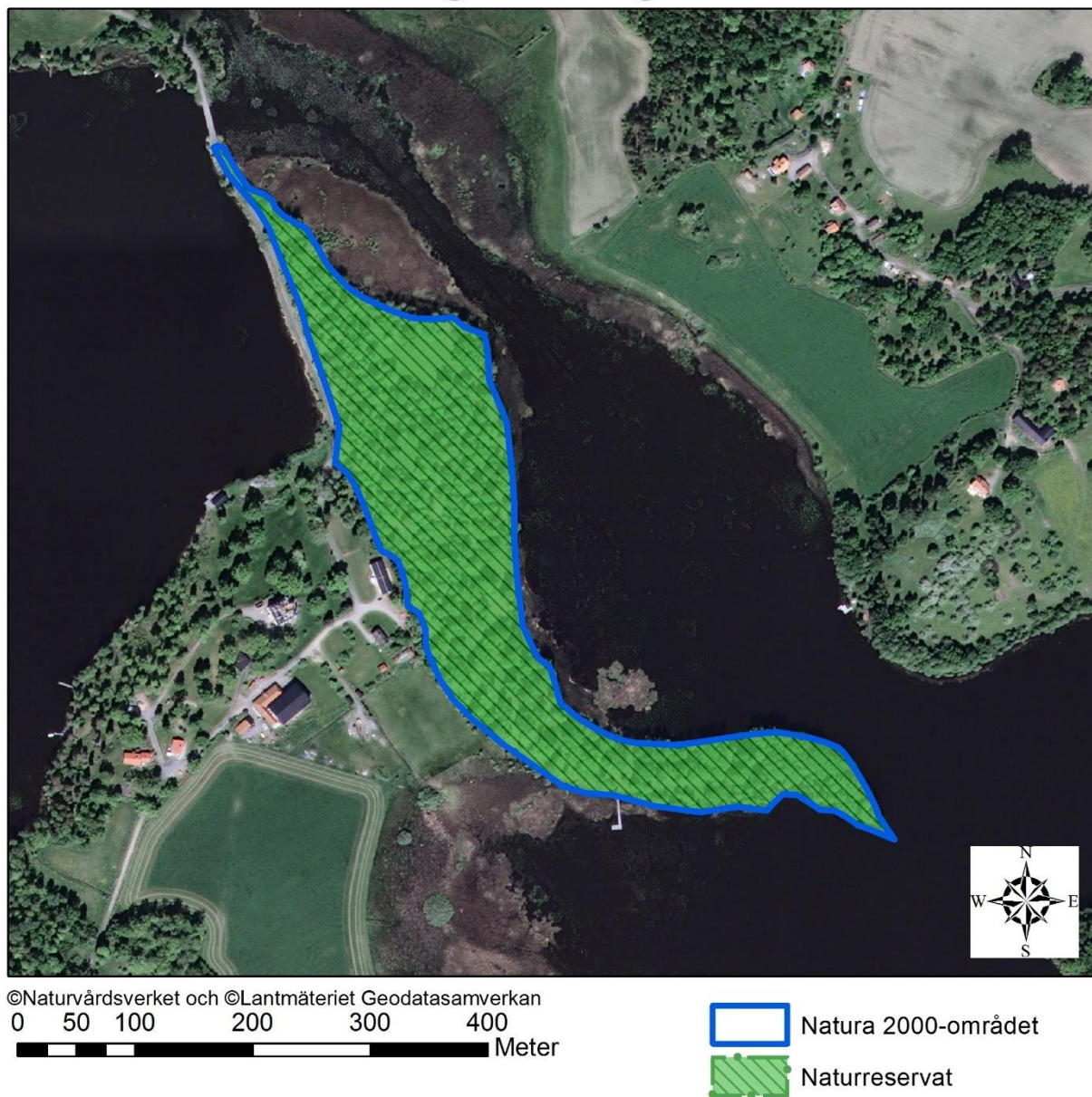

©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan
0 50 100 200 300
Meter

- Natura 2000-området
- 9070 Trädklädd betesmark 5,8 ha
- Annan naturtyp

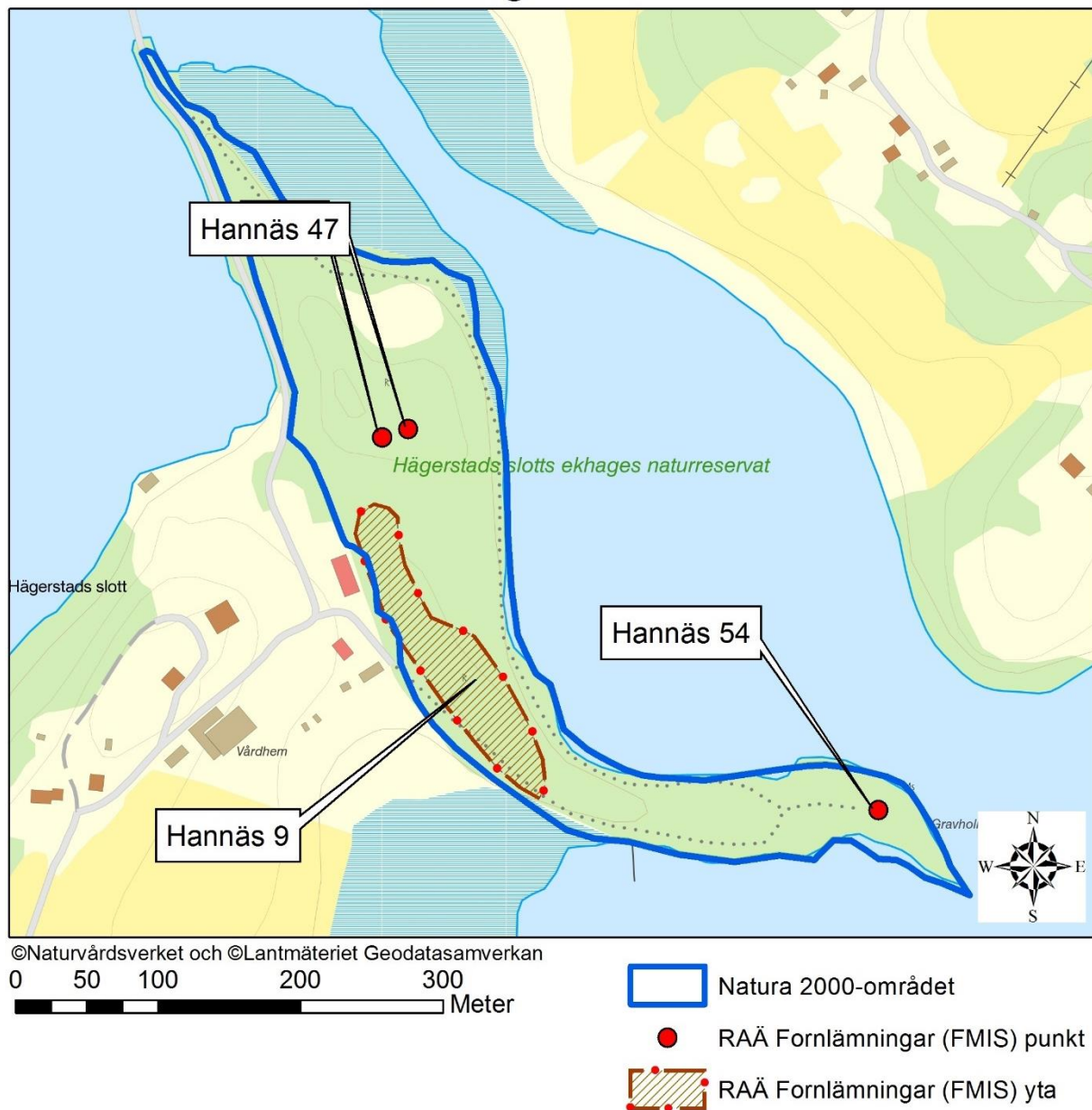
Flygfotot visar naturtypens utbredning i området.

Naturresevatets avgränsningar

Naturresevatet har samma yttergränser som Natura 2000-området.

Forn- och kulturlämningar

Kända forn- och kulturlämningar i området.

Ekonomisk karta från 30- och 40-talet

©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan

0 50 100 200 300 400
Meter

 Natura 2000-området

Den ekonomiska kartan från 30- och 40-talet visar att området haft samma struktur under en längre tid.

Bilaga 1: Rödlistade arter

Tabell 3: Sammanfattande lista med rödlistade arter som noterats i Artportalen mellan 1992–2016 samt finns i skötselplanen för naturreservatet. Rödlistekategori: NT = Nära hotad, VU = Sårbar, EN = Starkt hotad, CR = Akut hotad. *) = Art rapporterad i skötselplanen men inte i Artportalen.

Svenskt namn	Latinskt namn	Organismgrupp	Rödlistekategori
Fransfladdermus	<i>Myotis nattereri</i>	Däggdjur	VU
Rördrom	<i>Botaurus stellaris</i>	Fåglar	NT
Blyertslav	<i>Buellia violaceofusca</i>	Lavar	NT
Ekpricklav	<i>Inoderma byssaceum</i>	Lavar	VU
Gammelekslav	<i>Lecanographa amylacea</i>	Lavar	VU
Gul dropplav	<i>Cliostomum corrugatum</i>	Lavar	NT
Hjälmbrosklav	<i>Ramalina baltica</i>	Lavar	NT
Lunglav*	<i>Lobaria pulmonaria</i>	Lavar	NT
Rosa skärelav	<i>Schismatomma pericleum</i>	Lavar	NT
Rödbrun blekspik*	<i>Sclerophora coniophaea</i>	Lavar	NT
Skuggorangelav	<i>Caloplaca lucifuga</i>	Lavar	NT
Vedtrappmossa*	<i>Anastrophyllum hellerianum</i>	Mossor	NT
Gulbent kamklobagge	<i>Allecula morio</i>	Skalbaggar	NT
Kardinalfärgad rödrock	<i>Ampedus cardinalis</i>	Skalbaggar	NT
Läderbagge	<i>Osmoderma eremita</i>	Skalbaggar	NT
Mindre svampklobagge	<i>Mycetochara humeralis</i>	Skalbaggar	NT
Skeppsvarvsfluga	<i>Lymexylon navale</i>	Skalbaggar	NT
Svart guldbagge	<i>Gnorimus variabilis</i>	Skalbaggar	EN
Taggbock	<i>Prionus coriarius</i>	Skalbaggar	NT
Hålträdisklokrypare*	<i>Anthrenochernes stellae</i>	Spindeldjur	NT
Fransgökbi	<i>Nomada stigma</i>	Steklar	VU
Märgelsandbi	<i>Andrena labialis</i>	Steklar	VU
Blekticka	<i>Haploporus tuberculosus</i>	Storsvampar	NT
Ekticka	<i>Phellinus robustus</i>	Storsvampar	NT
Oxtungssvamp	<i>Fistulina hepatica</i>	Storsvampar	NT